

Марія Дяченко

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРОВОЇ СИСТЕМИ
В РЕГОНАЛЬНІЙ ПРЕСІ
(на матеріалі запорізьких газет 90-х років ХХ —
початку ХХІ століття)**

У статті досліджуються особливості функціонування та різновиди жанрів у регіональних періодичних виданнях 90-х років ХХ — початку ХХІ століття.

Ключові слова: жанр, жанрова різноманітність, жанрова своєрідність, жанрові модифікації, преса, публіцистика.

В статье исследуются особенности функционирования и разновидностей жанров в региональных периодических изданиях 90-х годов ХХ — начала ХХІ столетия.

Ключевые слова: жанр, жанровое разнообразие, жанровая своеобразие, жанровые модификации, пресса, публицистика.

This article deals with peculiarities of functioning and varieties of the genres on the pages of Zaporozhye newspapers in the 90-ies of the 20-th century — beginning of the 21-th century.

Key words: genre, genres variety, originality of genre, genres updating, press, social and political journalism.

Зміни, що відбуваються в журналістиці у зв'язку з розвитком новітніх технологій, накладають певний відбиток і на структурно-композиційну характеристику жанру, що виявляється у його видових особливостях.

Дослідженню газетних жанрів приділяли увагу багато журналістико-знавців, зокрема Л. Ассуїрова, Є. Журбіна, В. Здоровега, Л. Кайда, А. Капелюшний, В. Качкан, М. Кім, М. Климов, Н. Колесов, Л. Кройчик, О. Кузнецова, А. Москаленко, І. Михайлин, В. Різун, Г. Солганик, А. Суконцев, Б. Стрельцов, А. Тертичний, В. Шкляр, І. Шукуров, запорізькі науковці: І. Герман, Т. Хітрова і журналіст-практик В. Московцева.

Питання жанрових трансформацій, як і усієї жанрової парадигми в газетній періодиці запорізького краю другої половини ХХ — початку ХХІ ст., досі не були об'єктом спеціального комплексного наукового вивчення, чим пояснюється експліцитність вибору предмета аналізу. Джерелами обраного дослідження є регіональні періодичні видання 1990–2008 років: «Запорізька правда» (далі назву газети «Запорізька правда» подаємо ЗП), «Индустриальное Запорожье» (далі назву газети «Индустриальное Запорожье» подаємо ІЗ), «Комсомолец Запоріжжя» (далі назву газети «Комсомолец Запоріжжя» подаємо КЗ), «МИГ».

Мета статті — відстежити на матеріалі запорізьких газет специфіку розвитку жанрової палітри регіональної преси, визначити особливості жанрової трансформації на шпальтах сучасної місцевої періодици.

Трансформація типологічних і жанрових систем виникла внаслідок дифузії — взаємопроникнення різноманітних форм текстів та їх жанрових ознак, доповнення до структурно-змістової морфології основного (базового) жанру допоміжних прийомів, додаткових рис, відтінків із інших жанрів, що, безумовно, збагачує журналістську палітру.

Дифузія, змістова рекомбінаторика жанрів є результатом синкретизації і конотації. Проникаючи в інтроспективу кореляційних форм, сегментарно з'єднуючись, жанри можуть трансформуватися в найнесподіваніші форми, інколи невідомі ні теоретикам, ні практикам, сингармонічні конструкції. Газетні тексти, викладені на сторінках регіональної преси у відповідних формах, набувають як додаткового значення, так і нового звучання. Саме цим обумовлюється морфологічно-змістова маргінальність багатьох поліфонічних продуктів запорізької преси.

Результати дослідження жанрової парадигми регіональної періодици дають підстави констатувати, що жанр на шпальтах місцевих газет рідко функціонує в чистому, класичному вигляді. У процесі історичного розвитку української журналістики на сторінках запорізьких видань з'являлися тексти зі змішаним жанровим характером. Результат цього — нестабільність окремих жанрів, що здатні трансформуватися, спонукаючи виникнення дискурсних модифікаційних нововведень, які були практично ситуативною вимогою в конкретних історичних, суспільно-політичних, економічних, культурних умовах. Як наслідок — жанрові форми, що виражають конструкції текстів, насичені

конверсійними структурними компонентами, в яких гармонійно співіснують інформаційно-новинні, інформаційно-аналітичні, документально-публіцистичні та синтаксико-семантичні аспекти.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття у запорізьких газетах особливо помітними стали явища жанрової дифузії, що були наслідком конотативно-синкретичних змін. На шпальтах періодичних видань функціонують такі модифікації жанрів, як стаття-інтерв'ю («Козацьким розкольникам не аплодують...» // «МИГ», 6 січня 1996 р.; А. Сокульський «Куди йти козакам?» // ЗП, 3 червня 1995 р.), замітка — реклама (Ю. Чиженок «Приходьте у школу джур» // ЗП, 29 січня 2002 р.). Варіювання жанрових фрагментів свідчить про творчий підхід журналістів до вибору форми подачі матеріалу, що стало передумовою виникнення ускладнених модифікацій: «щось у душі репортажу» (В. Морозова «Де музика бере початок?...» // КЗ, 8 грудня 1990 р.), репортаж-нарис (М. Шумилов «І нуртував козацький дух...» // ЗП, 24 травня 1996 р.).

Як уже зазначалося, різнопрофільні жанри виникли в результаті конотативних і синкретичних процесів. Конотативність («конотація» — від латинського «connotatio» — додаткове значення) жанроутворення в регіональній пресі означає вияви додаткових рис, морфологічно-змістових характеристик, значень у газетних текстах. Публікації, виражені в різнопрофільних жанрових варіаціях, набувають нових, інколи несподіваних, морфологічних конструкцій, деякі структурні елементи форм з часом нівелюються, інші — навпаки — вирізняються яскравіше і форми газетних текстів постають перед читачами в нових, більш сучасних варіаціях.

Так, газетний огляд, який традиційно був циклом повідомлень, сьогодні можна позначити «ланцюгом» однорідних структурних утворень форм текстів. Але в той же час цикл інформаційного ряду газетного огляду може комбінуватися з різноманітних змістово-морфологічних форм одночасно (наприклад, культурний огляд, що складається з декількох автономних жанрових одиниць: замітки, кореспонденції, елементів звіту). Жанрові фрагменти, зливаючись у одне ціле, формують у кінцевому підсумку жанр огляду. Сучасний огляд не має чітких композиційних контурів, він представлений на сторінках регіональної преси в жанрових формах статті, кореспонденції, рецензії, інколи — есе.

Жанр листа, що донедавна публікувався в епістолярній класичній формі, у сучасних виданнях нерідко виражений у формі статей, кореспонденцій, заміток різного тематичного наповнення, репортажів, фейлетонів, нарисів, есе та ін. У регіональних газетах часто зустрічаються тексти, після прочитання яких читач впізнає «епістолярний жанр» за вступними чи заключними «репліками» (вставками) журналіста. Наслідком конотативних процесів у місцевій пресі є численні епістолярні форми: лист-кореспонденція (П. Лузан «Як будується «мафія» // ЗП, 22 вересня 1992 р.), лист-коментар-засторога (А. Шахов «Пишу за дорученням ялинок, що всихають» // ІЗ, 6 липня 1991 р.), лист-сповідь (З. Крутько «Людяності хочеться» // ЗП, 2 лютого 1991 р.), ліричний лист з нагоди ювілею (С. Коваленко «Хортицьке педучилище, як найчистіший сніг — поезія в прозі // ЗП, 10 січня 1991 р.). На шпальтах газет нерідко зустрічаються листи, виражені у формі статті (В. Похвальський «Сьогодні — 10-річчя Чорнобильської трагедії, шановні земляки!» // ЗП, 26 квітня 1996 р.), замітки (Г. Книш «Перші здобутки» // КЗ, 6 липня 1985 р.), репортажу (Ф. Панченко «Пора новолітування» — напівказковий репортаж-подяка // КЗ, 1 січня 1973 р.), нарису (В. Клименко «Лист про наставника» // ІЗ, 23 листопада 1975 р.), фейлетону (І. Дерев'яно «Дайте автомат, бо руки чешуться?» — монолог невиправного оптиміста // ЗП, 26 січня 1991 р.). Слід зазначити, що жанрові модифікації епістолярію запорізької преси 50–90-х років ХХ століття перебували на межі аналітики і та художньої публіцистики.

Зазнала конотації і рецензія — нерідко вона публікується у формі літературно-критичної статті чи нарису (Н. Підкович «Я в серці маю те, що не вмирає» // ЗС, 21 липня 1993 р.). Рецензія — жанр журналістської критики, який на сьогодні є жанровим структурним утворенням, що містить фрагменти статті, тематичного звіту, інтерв'ю, репортажу.

Конотативність проявляється і в полілозі, що складається по суті із фрагментів інтерв'ю-бесіди, де запитання і відповіді розмови нерідко виступають самостійними жанровими утвореннями: інформаційними кореспонденціями, замітками, замальовками.

Таким чином, багато жанрових форм на шпальтах сучасних регіональних видань з одного боку є автономними, а з другого — конотативно трансформованими видами. Конотативність у регіональній

журналістиці — явище позитивне, оскільки жанри набувають нового звучання, нового змісту.

Не менш цікавий момент сучасного жанроутворення в запорізькій пресі — синкретизація. Синкретичність жанроутворення («синкретизм» з грецької — «з'єднання», «об'єднання»), як результат злиття сегментів окремих жанрових конструкцій в єдину систематизовану та цілісну форму, є одним із факторів збагачення жанрового діапазону регіональної періодики. Газетні жанри кінця ХХ століття піддалися особливому впливу синкретизації, що стало однією з основних особливостей жанроутворення у місцевій пресі.

На шпальтах запорізьких газет не часто зустрічаються чисті жанри, а синкретичні жанрові форми — явище звичайне. Так, кореспонденцію важко уявити без елементів інтерв'ю, звіту, репортажу; репортаж — без фрагментів замальовки, звіту, кореспонденції, елементів інтерактивних форм, у сучасному нарисі зазвичай наявні репортажні фрагменти; у статті — підвиди інтерв'ю, елементи репортажу, звіту; в рецензії — замальовки, звіту, репортажу полілогу. Синтез жанрів особливо помітний у кореспонденціях, репортажах, звітах, у деяких видах інтерв'ю, тобто у формах творчості, що найчастіше використовують журналісти регіональних видань.

Наслідком жанрового синкретизму є поява на шпальтах газет рецензії-нарису (Г. Соловйова «Таланту будь-який вік підвладний» — про поета і художника А. Фесюка // «МИГ», 5 лютого 1994 р., Г. Соловйова «Чекіст Віктор Кошель» // КЗ, 24 листопада 1990 р.); рецензії-інтерв'ю (В. Педак «Дурна», чого від неї ще чекати?» — на прем'єру двохсерійного іронічного детективу) // ІЗ, 6 вересня 1991 р.). Зустрічаються компетентні висловлювання журналістів про якусь галузь мистецтва (В. Самойленко «Якого кольору душевний біль?» — про картини Ван Гога, Пікассо, Далі // «МИГ», 11 березня 1995 р.; «Маленьке і велике пекло» — про новий телесеріал з участю Вероніки Кастро // «МИГ», 30 січня 1997р.) або надто критичні міні-рецензії (Н. Богданова «Кожна пустеля пишається своїми широтами» // «МИГ», 15 травня 1997 р.). Публікується рецензія-звіт («У Запоріжжі актори з Ленінграда» // ЗП, 30 січня 1991 р.), рецензія-новина («Запрошує «Божевільний» (про прем'єру моноспектаклю за мотивами п'єси М. Гоголя «Записки божевільного») // КЗ, 3 листопада 1990 р.), рецензія-хроніка («Проходьте на казку в обласний театр ляльок» //

ЗП, 31 січня 1991 р.), рецензія-роздум (Т. Соловійова «Чи солодка брехня в ім'я спасіння?» — про нову виставу музично-драматичного театру ім. Щорса за п'єсою В. Винниченка «Брехня» // ІЗ, 27 березня 1992 р.).

Заслужують на увагу трансформовані види інтерв'ю, такі, як інтерв'ю-репортаж (В. Шак «З материнською ниркою» // «МИГ», 6 січня 2000 р.), інтерв'ю-нарис (Г. Дерibas «Містер Баттерфляй» (про Дениса Силантьєва, майстра спорту міжнародного класу з плавання) // «МИГ», 17 лютого 1996 р.), інтерв'ю-есе (О. Ребро «Чому плачуть чайки?» // ІЗ, 14 березня 1992 р.).

До кінця ХХ століття зростає тенденція до розширення кількісних показників модифікації художньо-публіцистичних жанрів, особливо це стосується нарису — результати дослідження дають змогу констатувати, що на межі нарисових форм у регіональній періодиці перетинаються різні жанри: репортаж, звіт, замальовка, кореспонденція, що є свідченням жанрової нестабільності нарису. На шпальтах газет з'являються нарис-лист (О. Гасуль «Я все ще кохаю його», С. Іванова «Прощання» // ІЗ, 6 лютого 1992 р.), фотонарис (Г. Кліковка «Зоря над отчим домом» // ЗП, 1 січня 1990 р.), «картинки з натури» (В. Песиголовець. «Директорша», «Хазяєчка», «Радіо» // ЗП, 4 січня 1990 р.).

Нарис як «чистий жанр» поступається модифікованим формам, таким, як нарис-репортаж (В. Сотников. «Дим козацьких вогнищ на Хортиці» // ІЗ, 6 червня 1995 р.); нарис-інтерв'ю (В. Самійленко «Вокзал для двох — комерсанта і невдахи» // «МИГ», 17 березня 1995 р., В. Самійленко «Як я малюю?» // «МИГ», 30 січня 1997 р.), нарис-бесіда (В. Янушевський «Ми — абразивники» // «МИГ», 24 лютого 2000 р., Г. Соловійова «Чи легко бути матінкою?» // «МИГ», 6 вересня 2001 р., В. Алексєєв «Любов та злагода уже 60 років» // «МИГ», 20 травня 2005 р.), нарис-спогад (В. Мойсеєнко «І все-таки ми вижили» // «МИГ», 15 травня 2005 р.), нарис-етюд (Г. Стицина «Зимовий вечір у Приморську» // «МИГ», 2 березня 2000 р.).

Синкретизм жанрів можна розцінювати як позитивне явище, так і негативне. Виникнення нових модифікацій спонукає збагачення жанрової палітри регіональної преси, але нерідко авторами ігноруються академічні, традиційні засади утворення жанрів, що може спричинити своєрідну аморфність, втрату їх власного звучання.

У 90-х минулого століття роках зазнали модифікаційних змін і сатирично-гумористичні жанри, внаслідок чого на шпальтах запорізьких газет зарясніли назви нових жанроутворень: монолог-усмішка-роздум (Т. Іглінова. «Переконання» // ІЗ, 19 серпня, 1999 р.), фейлетон-репортаж (В. Єременко «Рекет» // ЗП, 31 серпня — 1, 2 вересня 1993 р.), фейлетон-казка (О. Перлюк «Лісова історія або літня казочка для дорослих» // КЗ, 7 липня 1990 р.). Сам же фейлетон трансформувався у мініфейлетон і так звані мініатюри з природи (І. Дерев'яно «Ощадливо», «Не кажи «Гоп» // ЗП, 26 жовтня 2000 р.; О. Лобенко «Один день чорнобильця Криничного» // ЗП, 20 жовтня 2000 р.; М. Шумилов «І як вам УПСА?» // ЗП, 10 листопада 2000 р., І. Дерев'яно «Крутими східцями» // ЗП, 10 серпня 2004 р.).

Прикладом трансформації малих сатиричних жанрів є гібридна форма усмішки та байки у два рядки: «Передвиборча агітація»:

— Ми — найнадійніша об'єднуюча сила! Голосуйте за нас! — агітували за себе Наручники (М. Білокопитов // ЗП, 23 квітня 1994 р.).

Слід констатувати, що в цей час на шпальтах запорізьких друкованих ЗМІ досить активно починають функціонувати синтетичні мініжанри, що своєю стислістю та оперативністю сприйняття імпонували часу суспільно-політичних і економічних змін у країні: анекдот-діалог («Ти вже влаштувався? — Ні, ще працюю // ЗП, 14 березня 1992 р.), анекдот-загадка («Хто приходить тихо, а відходить з шумом? (Теща)»; «Хто малюнок на вікні уночі зробив мені? (Хуліган)» (Д. Кармінський // ЗП, 28 жовтня 1995 р.)), афоризм-порада («Розумні люди вчаться для того, щоб знати, а нікчемні — для того, щоб їх знали» (Г. Проценко. «Ідеї з нашого життя-буття» // ЗП, 15 червня 1996 р.), «Жінка — як птаха: навесні і влітку її треба випускати на волю з домашньої клітки» («Думки набакир» // ІЗ, 22 липня 1999 р.)), афоризм-жарт («Людині треба вірити, навіть якщо вона працює в бюро прогнозів» (В. Стефанівський // ЗП, 21 жовтня 1995 р.), «За щастя треба боротися, ось політики і б'ють один одному пики»; (О. Яковченко // ЗП, 9 вересня 1995 р.)).

На сторінках сучасної запорізької преси можна зустріти публікації, в яких перетинаються риси трьох жанрів: бесіда — стаття — нарис, нарис-рецензія-роздум (О. Ємець «Хортицькі стежки Костянтина Сушка» // ЗП, 3 червня 1995 р.). Преса дедалі частіше віддає перевагу вільній жанровій формі, якщо відчуває негативні моменти, пов'язані

з актуальністю або прагне дати більше, ніж самі факти (Ю. Волинов «Загадка дев'ятнадцятого бичка: краєзнавче дослідження з особистим компонентом» // «МИГ», 8 травня 2002 р.).

Як свідчать результати дослідження, під впливом інноваційних трансформацій, що стали результатом конотативних і синкретичних процесів, у жанровій площині регіональної преси виникають нові модифікації, які, безперечно, суб'єктивуються авторською позицією в контексті суспільно-політичного життя.

Отже, можна стверджувати, що до кінця ХХ століття під впливом докорінних змін, пов'язаних із зародженням нової формації, у запорізькій періодиці спостерігається зростання тенденції до використання змішаних жанрів, що трансформуються у модифіковані форми, внаслідок чого на шпальтах газет жанровий дискурс функціонує переважно як гібридна форма газетного тексту. Виділення нових характеристик жанрів не тільки об'єктивне, логічно оправдане, але й суб'єктивно доцільне, оскільки приводить до розширення «сигнальної системи» в журналістській творчості. В результаті «живого» творчого процесу журналісти Запорізького регіону намагаються удосконалювати методи та прийоми інформаційно-комунікаційної діяльності, урізноманітнювати форми подачі інформації; зміст поліхроматичних продуктів ЗМІ стає аналітичнішим, аргументованішим і разом з тим більш суб'єктивованим, психологічним, емоційним.

Відсутність дослідження обраної теми відкриває перспективи подальшої роботи над вивченням та глибоким аналізом жанрової парадигми запорізької преси.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Вальтер фон Ла Рош*. Вступ до практичної журналістики: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Ф. Іванова та А. Коль. — К., 2005.
2. Газета: Вчора, сьогодні, завтра: Учебное пособие для вузов / С. М. Гуревич. — М., 2004.
3. *Тертичный А. А.* Жанры периодической печати: Учебное пособие для студентов вузов. — М., 2000.